

Acta Pacis Westphalicae

SZEMLE

A császári tárgyalások¹

Az 1957-ben Bonnban létrejött *Vereinigung zur Erforschung der Neueren Geschichte* egyesület célja az 1643-ban kezdődő vesztfáliai békekongresszus dokumentumainak szisztematikusan összegyűjtése és kiadása. A forráskiadványok mellett a munkacsoport megújult keretek között, *Zentrum für Historische Friedensforschung* néven eddig 35 kötetet számláló könyvsorozatot is elindított, amelyben a harmincéves háborúról és a békekongresszusról írt tanulmányok láttak napvilágot. E nagyszabású vállalkozás egyes eredményeiről magyar nyelven Zimányi Vera és Forgó András számolt be.² A vesztfáliai béke forrásainak kiadásához a dokumentumokat három részre osztották: I. Instrukciók, II. Levelezések, III. Jegyzőkönyvek, tárgyalási akták, naplók és egyes iratok. Az alosztályokat további beosztásokra bontották, a II. alosztálybeli csoportok közül a császári, a francia és a svéd levelezés feldolgozása folyik, a pápai, a velencei, a spanyol és a holland levélváltások rendezése a jövőben elvégzendő feladatok között szerepel. A könyvkiadás mellett megkezdték a megjelent példányok digitalizálását.

2013-ban jelent meg az Aschendorff Verlag gondozásában az 1643. évvel kezdődő tárgyalások császári levélváltásainak 9. kötete, amelynek szerkezete követi a korábbi forráskiadványokét: tartalmazza a szerkesztő, Stefanie Fraedrich-Nowag bevezető tanulmányát, a kritikai apparátussal ellátott forrásszövegeket, a forrástár után a kiadványban említett tárgyalási akták felsorolását, illetve a császári követek egymás közti és a császári udvarral folytatott levelezésének kronológiai mutatóját. Az olvasót a kötet elején egy szakirodalmi jegyzék, majd mind a kéziratok, mind a nyomtatásban fellelhető forráshelyek feltüntetése, a könyvben használt rövidítések feloldása, a szövegkiadás alapelvei, végül pedig személy- és tárgymutató segíti. A sorozat most kiadott kötete az 1648. május 12. és augusztus 31. közti periódust öleli fel, és ebből az időszakból 140 dokumentumot foglal magában.

Fraedrich-Nowag tanulmányában a kiadásban felölelt időtartam alatt Osnabrückben a svédekkel és Münsterben a franciákkal folytatott tárgyalásokat, illetve a császár katonai és politikai helyzetét vizsgálja fel (XXXIX–LXIX.), vagyis az *Instrumentum Pacis Osnabrugensis* (rövidítése: IPO) előkészítését. Ebben az évben folytatódtak a több hónapja berekesztett egyeztetések Franciaországgal, ennek megfelelően a kiadványban nagyrészt III. Ferdinándnak a tárgyalások központi kérdéseire vonatkozó utasításai, illetve a Münsterben és az Osnabrückben lévő császári követek jelentései szerepelnek. Bizonyos levelek mellékleteinek

1 *Acta Pacis Westphalicae. Die kaiserlichen Korrespondenzen. Serie II Abt. A Band 9. Mai – August 1648.*

Bearb.: Fraedrich-Nowag, Stefanie. Münster, Aschendorff Verlag, 2013. 534 p.

2 Zimányi Vera: *Acta Pacis Westphalicae*. In: *Századok*, 103. (1969) 1. sz. 152–154.; Forgó András: *Diplomatie, Medien, Rezeption*. Aus der editorischen Arbeit an den *Acta Pacis Westphalicae*. In: *Századok*, 145. (2011) 5. sz. 1290–1295.

rövid regesztája is olvasható, illetve minden esetben feltüntették azok mind kéziratban, mind nyomtatásban fennmaradt példányainak leőhelyét. Maximilian Lanzinner már az Előszóban felhívja a figyelmet a forráskiadvány különlegességére: a császári követség titkára által írt három jegyzőkönyv (Nr. 91, 103 és a 111) és két küldöttségi vélemény (Nr. 21 és 39) is segíti a közzétett levelezés mélyebb megértését.

Fraedrich-Nowag a Bevezetőben ismerteti a békeszerződéshez vezető császári és svéd tárgyalások főbb elemeit. Ez a tanácskozás helyezkedett el az adott időszak súlypontjában, amit jól mutat a két városban tartózkodó követek aránya: a császárt Osnabrückben Johann Maximilian von Lamberg, Johann Baptist Krane és Isaak Volmar, míg Abel Servien francia küldöttel szemben Münsterben Johann Ludwig von Nassau-Hadamar képviselte. A levelekből kiderül, hogy Nassaunak az adott időszakban tárgyalási feladat helyett főleg reprezentációs szerep jutott a tanácskozások félbeszakadása miatt. A május és augusztus közti időintervallumra a svéd tárgyalások középpontjában az örökös tartományokbeli amnesztia, a katonai elégtétel, a békefoganatosítás, illetve békebiztosíték kérdése maradt, a többi pontot illetően a megelőző hónapok során sikerült egyezségekre jutniuk.

A tárgyalásokkal párhuzamosan vívott harcokban a svéd csapatok egyre több sikert értek el a császári sereggel szemben, Prága egy részét is elfoglalták és tovább nyomultak dél felé. A katonai eseményekhez hasonlóan a császári oldal politikai mozgásterét is szűkült, a tárgyalásokban betöltött szerepe gyengült, mialatt a birodalmi rendek erősödésükkel a tanácskozások állandó és meghatározó résztvevőivé váltak. A kongresszus vége felé szinte egyenértékű tárgyalófélként tűntek fel, amint ez a svéd katonai elégtétel ügyében a császári akarattal szembeni állásfoglalásukban, illetve az IPO zárása után a francia tárgyalások Osnabrückben való önálló folytatásában jutott kifejezésre. A kötet szerkesztője röviden vázolja a birodalmi rendek növekvő erejét és függetlenedését, amelyeket szintén megosztott a felekezeti hovatartozás, ugyanakkor hajlandóságot mutattak az együttműködésre. A protestáns rendek a svéd tárgyalások megakadása esetében is készek lettek volna a megállapodásra a katolikus rendekkel és a császárral, ám az utóbbi taktikai okokból elutasította ezt a lehetőséget. Viszonyukat az egyezség be nem tartásától való félelem uralta, a közeledés eredménytelen maradt, összefogás híján a svéd katonai elégtellel kapcsolatos tárgyalásokban a svéd érdekvédelem erejét nem gyengítették. Ennek ellenére a császárnak sikerült engedményeket elérnie, például az örökös tartományokban a száműzöttek kárpótlási igényeinek elutasításával.

A svéd követek a katonai elégtétel rendezésére nagy hangsúlyt fektettek, ennek megtörténte előtt a békeszerződés tervezetéről nem nyilatkoztak. Két hónapon keresztül folyt a svéd követek és a birodalmi rendek közötti alkudozás a jóvátétel összegéről: a 10 millió birodalmi tallér összegű követelésből és az 1,3 millió tallér német felajánlásból kiindulva végül június közepén 5 millió birodalmi tallérban egyeztek meg. A kárpótlás nagysága után a jóvátétel módjának kérdése következett, amelyet részletfizetésben határoztak meg; az első részletet: 1,8 millió tallért készpénzben a szerződés aláírásakor, 1,2 milliót utalványban kellett kifizetni. A fennmaradó 2 millió birodalmi tallért 1650-ben és 1651-ben kellett folyósítani. A július 10-én született, fent vázolt megállapodás után a svédek már hajlandóak voltak a békeszerződés tervezetéről írt feljegyzésüket elküldeni a császári követeknek. A nem hivatalos svéd iratot már június 23-án elküldték a birodalmi rendeknek, akik azt továbbították a császári követeknek. Noha III. Ferdinándtól június 25-én utasítást kértek, a császártól csak augusztus 5-én kapták meg a választ. Másnap, augusztus 6-án, mivel a tárgyalófelek eredményesen rendezték az amnesztia, illetve a katonai elégtétel összegének kérdését, megkötötték az IPO-szerződést Johan Axelsson Oxenstierna és Johan Adler Salvius svéd követekkel, akik szövetségesükkel, a franciákkal megkezdtek tanácskozásokra való tekintettel annak aláírását halogatták.

A bevezető tanulmányban a szerző felvázolja a lezárt svéd béke után következő francia tárgyalások körüli nehézségeket is. A nyár folyamán Servien Osnabrückbe utazott, hogy a francia tárgyalások folytatásáról meggyőzze a birodalmi rendeket, akik a svédekkel folyó megegyezés vége felé járva nem akarták azt megszakítani. Az IPO megkötése után a rendek a gyorsabb békekötés érdekében indítványozták a tanácskozás áthelyezését Münsterből Osnabrückbe. Ezt a császári követek nem támogatták. Volmar Münsterbe utazása azonban nem hozta meg a tárgyalási helyszínnel kapcsolatban a várt eredményt, ráadásul ezzel a lépésével csak mélyítette a birodalmi rendek és a császár közti szakadékot, hiszen a rendek Osnabrückben császári részvétel nélkül folytatták a tárgyalásokat. Erre válaszul Volmar és Nassau tiltakozó levelet küldött a birodalmi rendeknek, amelynek kiadására igyekeztek rávenni az osnabrücker császári követek a münsteri birodalmi rendeket is. Miközben Lamberg és Krane sikertelenül próbálta meggyőzni Volmart a visszatérésre, kihangsúlyozták a kongresszuson, hogy a münsteri béke tervezetének tárgyalásához nem rendelkeznek megfelelő jogkörrel, a béke megkötésére felhatalmazott Nassaunak azonban februárban elszünetelt gutaütése miatti gyenge egészségi állapota nem engedi meg az utazást. Az augusztusi források a két városban időző követ levélváltásaival bővültek, amelynek elsődleges tartalma a tanácskozások helyszínének problémája és annak megoldási lehetőségei voltak. Az erről folyó vita kitolta a megegyezés időpontját, amitől a császári oldal már egy ideje tartott a levelek tanúsága szerint. Emellett néhány levélben arról is szó esik, hogy a császári követekkel már 1647. novemberben aláírt előzetes megegyezés ellenére ebben az időben ismét felmerült a franciák területi igénye. Ennek megtárgyalásából kihagyták a birodalmi rendeket, ezért az említett megállapodásban módosítást igyekeztek elérni. Franciaország követelése között szerepelt még a Burgundiai körzet és Lotaringia kizárása a békéből, illetve hogy a császár nem nyújthat segítséget Spanyolország számára. A források között szerepelnek június végére, július elejére datált írások, amelyek a császári oldal hollandokkal folytatott titkos egyezkedéseiről számolnak be, a tárgyalások azonban nem eredményeztek szövetséget a két fél között.

A bevezető tanulmány kitér a követek és a császár közti rendszeres levélváltások módjára is. A postai kézbesítésnek meghatározott rendje volt: Osnabrückből hétfőnként és csütörtökönként küldték a jelentéseket Münsterbe, ahonnan az ottani követ beszámolójával együtt szerdán és pénteken adták postára a császári udvar számára. III. Ferdinánd császár utasításai keddenként érkeztek Münsterbe, és onnan továbbították Osnabrückbe, ahol a levélváltásokat Volmar, majd augusztusi elutazása után Krane irányította, míg ezt a feladatot Volmar Münsterben vette át. A császár és követei közti misszilisek mellett fennmaradtak mind Volmar, mind Nassau Maximilian von Trauttmansdorff-Weinsberghez írt levelei, aki 1647-ig a tárgyalásokon elsődleges császári követ volt. Ám amíg az utóbbi két követ egymásnak címzett levelei mind olvashatóak, addig sajnos Trauttmansdorff és Volmar levelezéséből csak utóbbi részéről írtak szerepelnek a kötetben. Ezek a személyesebb hangvétellel megfogalmazott levelek is gazdagítják a császári politikáról szerezhető ismereteket.

A sorozat legújabb kötete a közölt dokumentumok, a hozzájuk tartozó kommentárok és a korábbi kiadványokban szereplő forrásokra történő keresztivatkozások segítségével a békekongresszus tárgyalásainak, eseményeinek összefüggéseibe enged beocsátást. A szövegkiadási projekt kiválóan rendszerezett felépítése mellett a különböző alsorozatokba tartozó iratok egységét is megőrzi, ezzel mind a téma kutatói, mind az érdeklődők számára segítséget nyújt a korszak feldolgozásához.

Hende Fanni